

І. М. ЯНКОВСЬКА (канд. пед. наук., доцент)
Інститут педагогіки та психології
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА – ОДНА ІЗ ВАЖЛИВИХ ФОРМ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається проблема важливості самостійної роботи в підготовці майбутніх вчителів початкової школи до викладання методики образотворчого мистецтва. Автором розглянуто погляди інших науковців із зазначеної проблеми та проаналізовано розподіл годин для дисципліни “Образотворче мистецтво з методикою навчання” за навчальними планами підготовки бакалаврів, спеціалістів напрямку “Педагогічна освіта” денної та заочної форми навчання. Внаслідок аналізу наукових досліджень різних авторів подані визначення :самостійність, самостійне мислення, самостійна робота студентів, а також визначено зміст та умови планування самостійної роботи студентів з дисципліни “Образотворче мистецтво з методикою навчання”.

Ключові слова: самостійна робота студентів, самостійність, самостійне мислення, підготовка майбутніх вчителів початкової школи, методика образотворчого мистецтва..

Постановка проблеми. В сучасних освітніх нормативних документах вищої школи, серед низки багатьох важливих питань, особливо виділяється проблема практичної психолого-педагогічної підготовки студентів, оволодіння ними комплексом нових педагогічних технологій, що забезпечують успішність досягнення головної мета кожного рівня освіти. Зокрема в Державному стандарті, спрямованому на радикальну модернізацію і реформування освіти, закладено нове розуміння змісту професійної підготовки майбутнього вчителя, яка передбачає “проектування індивідуальної траєкторії професійного становлення кожного студента протягом усіх років його навчання” [3, с. 747].

Передусім мова йде про зміни методологічної підготовки майбутніх вчителів (в тому числі майбутніх вчителів початкових класів), які передбачають формування спеціаліста сучасної школи як особистості, яка здатна до самоосвіти упродовж усього життя, для прийняття рішення в інтересах дитини під час навчально-виховного процесу в школі. В своїй промові на Всеукраїнському з’їзді працівників освіти В. Кремень наголошував: “Ми ніколи не будемо мати суспільства, що постійно навчається, якщо не буде постійно навчатися вчитель” [3, с. 747].

Отже, загальнофахова підготовка студентів до педагогічної діяльності одне із важливих завдань сьогодення в системі вузівського навчання майбутнього вчителя. Особливо важливим для якості освіти є забезпечення умов для всебічного розвитку особистості студента, як суб’єкта власної життєдіяльності, який здатний до самовдосконалення, особистої самореалізації впродовж життя, самоосвіти та прийняття нестандартних рішень, яких вимагає сучасна практика навчання і виховання дітей шкільного віку. Таке завдання безпосередньо стосується майбутніх вчителів початкових класів, оскільки, як відомо, молодший шкільний вік з яким працюють вчителі цього напрямку спеціалізації, є найбільш сенситивним для психофізичного розвитку дитини і має вирішальне значення не тільки для формування знань, навичок, умінь, а й для самовдосконалення, самостійного опанування практичних навичок, вміння бути відповідальними та успішно адаптуватись до нових вимог інноваційного розвитку освіти й науки.

Аналіз останніх досліджень. Про важливість самостійної роботи студентів, як однієї з ефективних форм організації навчального процесу у вищому навчальному закладі, зазначається в «Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті», де звертається увага на формування в студентів навичок самоосвіти, самостійного наукового пізнання і самореалізації особистості [5, с. 3].

Різні аспекти зазначеної нами проблеми розглядаються в працях багатьох науковців. Так в дослідженнях: Ш. Амонашвілі, Н. Бібік, В. Бондаря, Л. Занкова, Р. Канбекової, О. Савченко та інших науковців акцентується увага на необхідності підготовки вчителя початкової школи. Самореалізації в професійній діяльності відображена в дослідженнях Н. Канторович. Формування компетентності вчителя початкових класів розглядають у своїх працях: Т. Руденко, А. Дістервег, Я. Коменський, Й. Песталоцці,

В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін., які ставлять акцент на важливості самоорганізації педагогічної діяльності вчителя. Питання професійного самовиховання і формування педагогічної майстерності вчителя досліджують: В. Абрам'янов, М. Верба, О. Горська, С. Єлканов, І. Зязюн, Ю. Львова, Н. Тарасович, Ю. Турчанінова. Водночас готовність майбутнього педагога до професійного саморозвитку розглядає О. Пехота.

Отже, при удосконаленні змісту підготовки фахівців початкової освіти слушно ставити питання про розвиток такої властивості студента як *самостійність*.

У психолого-педагогічній літературі поняття «самостійність» трактується як здатність діяти відносно незалежно від інших, без сторонньої допомоги (Л. Виготський); особливим чином, не так як усі (Л. Божокіч). Доведено наявність взаємозв'язку між навчальною самостійністю та особистісною рефлексією суб'єктів навчання (В. Давидов, В. Моросанова, Г. Цукерман та ін.), рівень самостійності визначається як одна з головних ознак професійної компетентності фахівців (Т. Александрова, В. Бодров та ін.).

В українському педагогічному енциклопедичному словнику С. Гончаренко під самостійністю розглядається одна з властивостей особистості, яка характеризується такими факторами як: «сукупністю засобів - знань, умінь і навичок, якими володіє особистість» та «ставленням особистості до процесу діяльності, її результатів і умов здійснення, а також зв'язками з іншими людьми, які складаються в процесі діяльності» [1, с. 297]. Автором зазначено, що серед завдань педагогічної науки аналіз умов формування самостійності в процесі навчання є одне з основних, де під формуванням розглядається оволодіння необхідними знаннями, вміннями й навичками, а також створення особистісних ставлень до результатів своєї діяльності.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми.

Суть самостійності особистості можна зрозуміти з тлумачення цього терміну, де вказано що це поняття проявляється в поєднанні активної роботи думки, почуттів і волі. «Цей зв'язок є двостороннім: 1) розвиток розумових і емоційно-вольових процесів – необхідна передумова самостійних суджень і дій; 2) судження, які складаються в процесі самостійної діяльності і дії, зміцнюють і формують здатність не тільки сприймати свідомо вмотивовані дії, але і домагатися успішного виконання прийнятих рішень усупереч можливим труднощам» [6, с. 473].

Таким чином, слід акцентувати увагу на необхідності удосконалення підготовки фахівців, які відповідають сучасним вимогам суспільства, проявляючи ініціативність, критичність, адекватну самооцінку і почуття особистої відповідальності за свою діяльність і поведінку, що і виражає узагальнена властивість особистості – *самостійність*. А саме одну із ведучих властивостей особистості, як зазначає Є. Рапацевич, яка проявляється в умінні визначити та досягати поставленої цілі своїми силами, а також відповідально, свідомо і ініціативно відноситись до своєї діяльності, вміти приймати рішення в нестандартних умовах [8, с. 688].

Відповідно, майбутній вчитель сьогодення – вчитель, який має *самостійно мислити*, тобто володіти здібностями самостійно визначати проблеми, самостійно приймати відповідні рішення для їх подолання.

Самостійність мислення тісно пов'язана з креативністю і є важливою рисою творчої особистості, яка не шукає готових рішень даної проблеми, не прагне без потреби ссилатися на чужі думки та досвід, а, шукає нові шляхи пізнання, нові факти і закономірності, пропонуючи нові гіпотези і теорії, здійснює творчий підхід до пізнання дійсності [7, с. 689].

Отже, майбутній вчитель, передусім, має володіти вміннями самостійно поповнювати професійні знання, тим самим збагачуючи власний професійний досвід, щоб адаптуватися до швидкоплинних змін у професійній діяльності та творчо вирішувати педагогічні проблеми.

Інформаційні дані з навчальних планів підготовки бакалаврів, спеціалістів напрямку «Педагогічна освіта» денної та заочної форми навчання дають можливість викладачам раціонально розпланувати відповідні програми навчальних дисциплін. Стосовно планування програм з дисципліни «Образотворче мистецтво з методикою викладання» викладачем враховується розподіл годин, зазначених в навчальних планах, на різні форми навчання. Особливу увагу звертаємо на кількість відведених годин для самостійної роботи студентів: 1) денна форма навчання: (бакалавр) загальна кількість становить 162 години з них аудиторних 80 годин і самостійна робота 82 години; (молодший спеціаліст) загальна кількість становить 72 години з них аудиторних 32 годин і самостійна робота 40 години; 2) заочної форми навчання: (бакалавр) загальна кількість становить 162 години з них аудиторних 26 годин і самостійна робота 136 години; (молодший спеціаліст) загальна кількість становить 54 години з них аудиторних 12 годин і самостійна робота 42 години. Отже, відведена кількість годин на самостійну роботу студента перевищує аудиторні години, такий

стан вказує на важливість та значущість самостійної роботи в професійно-педагогічній підготовці студентів, але їй досі бракує ще ефективно розроблених методичних рекомендацій даного напрямку підготовки.

Формулювання цілей статті. Тому метою даної статті є дослідження самостійної роботи студентів в навчальній діяльності при підготовці майбутніх вчителів початкової школи до викладання методики образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Неодноразово звертають увагу Ю. Палеха, В. Герасимчук, О. Шиян на значущість самостійної роботи студента у вузівській підготовці вчителя, вказуючи на найбільш важливі чинники: а) самостійний характер роботи студента над матеріалом; б) різноманіття форм діяльності студентів у процесі пошуку найбільш вагомих знань, відповідно до обраної ним професії; в) самостійна робота формує не тільки знання, а й переконання в необхідності їх утилітарності в майбутньому; г) самостійна робота формує у майбутнього спеціаліста відповідну мотивацію та навички самоосвіти, які будуть його супроводжувати все життя; д) самостійна робота визначає рівень засвоєння студентом знань на лекціях, семінарських та практичних заняттях” [6, с. 151].

Зазначаючи важливість самостійної роботи студента в навчальному процесі підготовки майбутнього вчителя, вчені-педагоги О. Мороз, В. Спастьонін, Н. Філіпенко, Ю. Палеха, В. Герасимчук, О. Шиян підкреслюють, що *“це форма навчання, при якій студент засвоює необхідні знання, оволодіває вміннями і навичками, навчається плановірно, систематично працювати, мислити, формує свій стиль розумової діяльності. Її відмінність від інших форм навчання в тому, що вона передбачає здатність студента самому організувати свою діяльність у відповідності до поставлених завдань”* [4, с. 166; 5, с. 151].

За рекомендаціями В. Лозниці навчальний час для самостійної роботи має становити не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу навчального часу студента для конкретної дисципліни [2, с. 283].

Зміст самостійної роботи студента визначається: навчальною програмою дисципліни; методичними матеріалами та вказівками; завданнями викладача. Тому, ним передбачається ретельно організований підхід до її проведення, а не формальне відношення. Нажаль серед деякої кількості викладачів та студентів існує думка про другорядність самостійної форми навчання порівняно з лекцією, семінарським і практичними заняттями.

У вищому навчальному закладі Інституті педагогіки та психології НПУ імені М.П. Драгоманова навчальний процес з дисципліни *“Образотворче мистецтво з методикою навчання”* здійснюється за всіма формами навчання: навчальні заняття; виконання індивідуальних завдань; самостійна робота студентів; практична підготовка; контрольні заходи. Слід наголосити, про важливість такої форми навчання як самостійна робота студентів, яка допомагає оволодіти навчальним матеріалом не тільки на обов’язкових навчальних заняттях, а й у вільний час.

Курс *“Образотворче мистецтво з методикою викладання”* включає теоретичну і методичну підготовку студентів – майбутніх вчителів початкових класів. Програма передбачає здійснення художньо-педагогічної підготовки майбутніх вчителів початкових класів до викладання образотворчого мистецтва в школі. Метою курсу є підготовка студентів до проведення уроків з образотворчого мистецтва в 1-4 класах, а також до проведення позакласних занять з образотворчої діяльності. Це досягається через: подання студентам навчального матеріалу з методики образотворчого мистецтва в початкових класах; вивчення студентами педагогічної та методичної літератури; ознайомлення з творами образотворчого мистецтва; аналіз програм і навчальних посібників, підручників, досвіду вчителів-новаторів; складання перспективних планів, написання анотацій з новинок психолого-педагогічної і методичної літератури, з образотворчої діяльності в школі; проектування та моделювання уроків з різних видів образотворчої діяльності молодших школярів; проведення уроків образотворчого мистецтва та їх самоаналіз у період педагогічної практики в початковій школі.

Завданнями курсу передбачається: розкриття специфіки і закономірностей методики викладання образотворчого мистецтва в початковій школі, формування в студентів особистісних властивостей і професійних якостей, які б сприяли в майбутньому досягненню результативності в педагогічній діяльності, творчому вирішенню педагогічних проблем і ситуацій, а також допомогти випускникам цього напрямку освіти оволодіти складним мистецтвом викладання образотворчого мистецтва в загальноосвітній школі.

Разом з тим, курс методики сприяє і художньо-освітньому вихованню і самовихованню самих студентів. Тому, що взаємозв’язок методичної і художньої діяльності в навчальному процесі забезпечує цілісну спрямованість системи художньо-педагогічної підготовки студентів до керівництва образотворчою діяльністю учнів початкових класів.

Кожен з розділів у змісті програми “Образотворче мистецтво з методикою викладання” включає в себе: вивчення проблеми в теоретичному плані і методику її реалізації в роботі з школярами під час їх художньо-естетичного розвитку; визначення послідовності, специфіки та тематики навчальних завдань; практичну художню діяльність у різних видах образотворчого мистецтва з виділенням завдань навчальної проблеми.

Кожна з навчальних проблем проходить через увесь курс навчання і розглядається при вивченні різних видів художньої діяльності, а шкільна тематика завдань у навчальних курсах сприяє наближенню методики вузівської роботи зі студентами до шкільної роботи з дітьми, поєднує процес художнього навчання з методичною підготовкою, робить художньо-педагогічну підготовку студентів цілеспрямованою на передачу набутих знань, умінь і навичок дітям.

Методична підготовка займає головне місце у формуванні професійно-педагогічної майстерності студентів, яка включає засвоєння основного науково-теоретичного матеріалу курсу та передбачає систематичний розвиток у студентів здібностей візуального сприйняття художнього образу в мистецтві та навколишньому середовищі і відтворення його в самостійних художніх роботах в образотворчій діяльності.

Основними завданнями самостійної роботи студентів, під час підготовки майбутніх вчителів до методики викладання образотворчого мистецтва в початкових класах, є: удосконалення опанованих знань, умінь і навичок з методики викладання образотворчого мистецтва; поглиблення, під час педагогічної практики, знань про особливості психофізіологічного розвитку дітей молодшого шкільного віку, їх можливостей в образотворчій діяльності; формування художньо-творчих здібностей із різних видів образотворчої діяльності; розвиток всебічної та гармонійної особистості; виховання, етичних та естетичних смаків, художньої культури; самостійності.

Самостійна робота студента при вивченні дисципліни “Образотворче мистецтво з методикою викладання” це індивідуальне виконання запланованих завдань. Вона може здійснюватись при виконанні умов організації самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах освіти.

Однією з таких умов є планування самостійної роботи, зазначають О. Мороз, В. Сластьонін і Н. Філіпенко, яке успішно здійснюється при дотримуванні “правил: а) на початку семестру потрібно скласти план-сітку дисциплін, які вивчаються в даному семестрі, і по кожній дисципліні вказати, по місяцях чи навіть по днях, виконання тих чи інших завдань, які необхідні для засвоєння змісту предмета; б) необхідно систематично працювати з планом, відзначаючи виконання, результати і т. п., при цьому освоєння кожної дисципліни, її початок і закінчення обов’язково позначати певною датою. Співставляючи результати, час на їх освоєння можна більш-менш певно визначити на які з предметів можна збільшити чи зменшити увагу в часовому вимірі, які питання потребують фрагментарного висвітлення, а які більш ґрунтовного” [4, с. 7-78].

Практика роботи підказує, що запорукою успішної організації самостійної роботи студентів є створення відповідних умов самим викладачем дисципліни, а саме: визначення виду самостійної роботи та його обсяг, термін виконання; усвідомлення студентом важливості самостійного виконання даного виду роботи для майбутньої професійної діяльності; зазначення форм та методів контролю, які мають бути конкретними і гнучкими та методично обґрунтованими; здійснення консультативної допомоги студенту з боку викладача, з урахуванням індивідуальності кожного студента; забезпечення навчально-методичною та науковою літературою з проблем, що досліджуються студентами.

Висновки за результатами дослідження

Таким чином, результати теоретичної і практичної підготовки майбутніх вчителів до викладання методики образотворчого мистецтва в початковій школі свідчать, про те що: самостійна робота студентів є однією з важливих форм організації навчального процесу у вищому навчальному закладі; всі види самостійної діяльності студентів при їх підготовці до викладання методики образотворчого мистецтва в початковій школі є важливими; організація та ефективність самостійної роботи студентів залежить від багатьох факторів, зокрема, від ефективності організації в навчальному процесі вищого закладу, від забезпеченості навчально-методичними, фаховими, довідковими та науковими літературними джерелами, від ефективності впровадження новітніх освітніх технологій кваліфікаційними викладачами.

Список використаної літератури

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене / С. У. Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2011. - 552 с.
2. Лозниця В. С. Психологія і педагогіка: основні положення: навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни / В.С. Лозниця. – К.:«ЕксОб», 2001. – 304 с.

3. Любар О. Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / Упоряд. О.О. Любар; за ред. В.Г. Кременя. – К. : Т-во “Знання”, КОО, 2003. – 766 с.
4. Мороз О. Т. Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація / Мороз О. Т., Сластьонов В. О., Філіпенко Н. І. – К., 1997. – 166 с.
5. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті / Газета “Освіта”, 2001. – № 38-39. – С. 3-4.
6. Палеха Ю. І. Основи психології та педагогіки: навч.-метод. посібник. – 2-ге вид., доп. / Палеха Ю. І., Герасимчук В. І., Шиян О. М. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2001. – 164 с.
7. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. – Х.: Прапор, 2009. – 672 с.
8. Рапацевич Е. С. Психолого-педагогический словарь / Е. С. Рапацевич. – Минск: «Соврем. слово», 2006. – 928 с.

Стаття надійшла до редакції 03.03.2014

И. М. Янковская

Институт педагогики и психологии

Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова

Самостоятельная работа студента - одна из важных форм обучения будущих учителей начальной школы

В статье рассматривается проблема важности самостоятельной работы в подготовке будущих учителей начальной школы к методике преподавания изобразительного искусства. Автором рассмотрены взгляды других ученых по указанной проблеме и проанализировано распределение часов дисциплины “Изобразительное искусство с методикой обучения” по учебным планам подготовки бакалавров, специалистов направления “Педагогическое образование” дневной и заочной формы обучения. В результате анализа научных исследований разных авторов представлены определения таких понятий: самостоятельность, самостоятельное мышление, самостоятельная работа студентов, а также определены содержание и условия планирования самостоятельной работы студентов по дисциплине “Изобразительное искусство с методикой обучения”.

Ключевые слова: самостоятельная работа студентов, самостоятельность, самостоятельное мышление, подготовка будущих учителей начальной школы, методика изобразительного искусства.

I. Yankovskaya

The Institute of Pedagogics and Psychology

National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov

Independent Work of a Student is One of the Important Forms of Future Elementary School Teachers Training

This article contains researches regarding the problem of the self-guided work importance for the preparation of future primary school teachers to methods of teaching fine arts. The author considers the views of other scientists on the mentioned issue and analyses the “Fine arts with education methodology” discipline hours distribution in curriculum of bachelors and specialists preparation for the “Pedagogical education” direction of full-time and part-time study forms.

As a result of scientific researches analysis by different authors, such definitions are presented: self-guidance, independent thinking, self-guided work, and the contents and assumptions of planning self-guided students work in the discipline “Fine art with teaching methods”. Since among the many important issues in the higher school regulatory documents is the issue of practical psychological-pedagogical training of the students, a complex mastering of new pedagogical technologies to ensure successful achievement of the main goal of each education level. The state standard is directed at the modernisation and reforming of education, founded a new understanding of the future teachers’ education content, which provides individual plan of professional development for each student during all years of study.

Students’ initial training for educational activities is one of the important tasks in the present system of future teachers’ university education. Especially important for the quality of education is providing the conditions for the full development of the student, who is able to self-improvement, personal fulfilment during life, self-acceptance and innovative solutions required by the current practice of teaching and educating school age children.

Keywords: independent work of students, independence, independent thinking, preparation of future teachers of elementary classes, methods of fine arts.